

Тема 2. МОРАЛЬ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

План

1. Проблема походження моралі.
2. Сутність та специфіка моралі.
3. Основні функції моралі.

I. Походження моралі – одна з таємниць людства. Сучасна наукова література пропонує різні підходи до визначення витоків моралі: 1) походження моралі пов'язане з природними потребами людей; 2) основу моралі вбачали в деякому позаісторичному, зовнішньому до буття людини началі; 3) мораль є результатом розвитку реальних людських відносин (за теорією К. Маркса). Докладніше про ці підходи прочитайте у Філософському енциклопедичному словнику (стаття “Етика”). Зверніть увагу на одну з новітніх гіпотез щодо антропогенезу, яку запропонував академік М. Моїсєєв (журнал “Вопросы философии”, 1995, №1).

Об'єднуючи такі різні підходи до визначення джерел морального розвитку людства, можна вказати на два начала моралі – прагнення до власного блага й усвідомлення відповідальності перед іншими. Це і сприяло поступовому відокремленню моралі в особливу форму духовно-практичної діяльності людей. Становлення моралі відбувалося протягом тисячоліть, це тривалий історичний процес.

II. **Мораль** як складова предмету науки етики – це сукупність норм, правил та цінностей, що лежать в основі різних типів відносин людей в суспільстві. **Моральність** – це втілення даних норм, правил та цінностей в конкретних вчинках і поведінці людей в цілому.

Докладніше розглянемо специфічні риси моралі як способу духовно-практичного освоєння світу: нормативність, позаінституційність, своєрідність трансляції морального досвіду. Прообразом моральних норм цивілізованого суспільства вчені вважають табу. Як на вашу думку, що є спільного між первісним табу та сучасною моральною нормою? Дайте визначення норми моралі, наведіть приклади основних норм. Як ви уявляєте собі процес їх формування? Зверніть увагу, що моральні норми – лише видимий рівень функціонування моралі. За ними приховуються глибинні ціннісні структури, що закодовані у феноменах культури.

Основні норми моралі, що ними вже тисячоліття користується людство, називають загальнолюдськими. Кожне покоління людей засвоює та передає ці “умовні” моделі поведінки нащадкам. У такому розумінні мораль є об'єктивною. Чому ж у наш час можна почути таку фразу: “У кожного своя мораль”? Чи є таке твердження справедливим?

З давніх часів нормальний розвиток спільної життєдіяльності людей

забезпечували як мораль, так і право. Однак функціонування права підтримується спеціальними державними органами, а виконання моральних норм залежить, в основному, від ціннісних орієнтацій людини, від її світогляду. Тому мораль є позаінституційною формою регуляції людського життя. Закони й норми права зафіксовані у державних документах. А яким чином відбувається передача моральної інформації про належну поведінку від покоління до покоління? Обґрунтуйте свою відповідь.

Мораль, безперечно, виникає і функціонує в контексті тих або інших людських відносин. Деякі дослідники розглядають моральний аспект цих відносин як механізм здійснення вибору. Протягом морального розвитку індивіда формується здатність вибирати. У зрілої особистості моральний вибір виступає засобом реалізації її внутрішньої свободи. Тема “злочину й покарання” в мистецтві є прикладом відповідальності людини за зроблений нею вибір. Проаналізуйте відомі вам твори мистецтва або життєві ситуації з погляду проблеми свободи дії та свободи вибору.

Кожна людина, набуваючи життєвого досвіду, усвідомлює тією чи іншою мірою драматизм і складність моральних колізій. Це відображається і в змісті етичних теорій мислителів різних історичних епох. І зараз філософи та етики працюють над створенням нової теоретичної моделі моралі, гуманістичної за своєю сутністю. Як визнавалося і раніше, в житті суспільства мораль виконує передусім нормативно-регулятивну функцію. Але в той же час мораль є основним елементом культурно-духовної детермінації, важливим принципом внутрішньої організації духовного світу людини.

Функції моралі відповідають на питання: для чого вона існує? Визначимо зміст основних функцій моралі.

Регулятивна – мораль регулює відносини і поведінку людей у суспільстві.

Гуманізуюча – створює орієнтир людяності, допомагає подолати свою недосконалу природу, повертає людині її цілісність та повноту існування.

Пізнавальна – дає людині необхідні знання про моральнісні норми і цінності, озброює “таємницями” належної людської поведінки і спілкування. Пізнавальна функція має ціннісно-орієнтовні ознаки, оскільки моральне знання завжди забарвлене оціночним змістом, який спрямовує особистість на певні смисложиттєві цінності.

Виховна – формує людську особистість, її самосвідомість; реалізується дана функція в набутті моральнісного досвіду попередніх поколінь та відпрацюванні позитивних моральнісних почуттів, переконань, звичок. Виховний вплив моралі на особистість здійснюється за допомогою при-

йомів: переконання – примушення – самодисципліни – самовиховання.

Комунікативна – мораль виступає необхідною умовою, фактором та результатом людського спілкування, тому що будь-яка домовленість діє на певних умовах (моральних нормах); комунікативна функція сприяє виробленню нових норм і принципів поведінки.

У сучасній літературі вчені критикують характерну для радянських часів тенденцію абсолютизованої соціальної детермінації моралі. Разом з тим визнається, що соціальність, суспільність – родові ознаки моралі, мораль – це насамперед соціальний феномен. У такому розумінні моралі на перше місце виступає її регулятивна функція і роль у житті суспільства. Використовуючи ваші знання з історії розвитку людства і сучасну етичну літературу, поясніть зміст регулятивної функції моралі від часів родоплеменного устрою до наших днів.

Література

1. Малахов В. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник. – К., 2001.
2. Етика. Навч. посібник / За ред. В.О. Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.